

LUNDS
UNIVERSITET

Pedagogiska institutionen
Box 199, 221 00 Lund

Kurs: PED 440
Kandidatuppsats, 10 poäng
41-60 poäng
Datum: 2005-04-13

Att strukturera kaos

En studie av specialpedagogiska metoder i daglig
verksamhet för personer med autism

Julia Börjesson

Handledare:
Elisabet Plöjel
Westmoreland

ABSTRACT

- Arbetets art: Kandidatuppsats, 10 poäng
- Sidantal: 32 sidor
- Titel: Att strukturera kaos. En studie av specialpedagogiska metoder i daglig verksamhet för personer med autism.
- Författare: Julia Börjesson
- Handledare: Elisabet Plöjel Westmoreland
- Datum: 2005 04 13
- Sammanfattning: Människor med autism lever i ett ständigt kaos. Därför är den viktigaste pedagogiska principen när man arbetar med människor med autism att strukturera och ordna omvärlden, att strukturera kaoset.
- Syfte:** Syftet med rådande undersökning är att utifrån löpande aktiviteter i daglig verksamhet för personer med autism lyfta fram och analysera de olika specialpedagogiska metoderna man använder
- Metod:** Studien har en kvalitativ ansats för att uppnå sitt syfte. De empiriska undersökningarna, vilka bestod av intervjuer och observationer, har utförts i daglig verksamhet för personer med autism.
- Resultat och diskussion:** Denna studie visar att man i den aktuella dagliga verksamheten använder sig av specialpedagogiska metoder för att underlätta de problem som människor med autism har med social interaktion, kommunikation och fantasi.
- Studien visar också att de specialpedagogiska metoderna i vissa sammanhang brister. Detta gör det då personalen genomför aktiviteter som bland annat går ut på social interaktion, vilket inte gynnar personer med autism då de har stora svårigheter med social interaktion.
- Därtill visar studien att personalen har en oerhört stor roll i arbetet med människor med autism. Det är bland annat de som lägger upp arbetsgången och hjälper personerna med autism framåt i sin utveckling.
- Nyckelord: Autism, specialpedagogik, social interaktion, fantasi, kommunikation

INNEHÅLL

1	INLEDNING	3
1.1	PROBLEMOMRÅDE	3
1.2	PEDAGOGISK RELEVANS	3
1.3	SYFTE	4
1.4	AVGRÄNSNINGAR	4
2	TEORIGENOMGÅNG	5
2.1	LITTERATURINSAMLING	5
2.2	URVAL	5
2.3	AUTISM	5
2.3.1	<i>Vuxna med autism</i>	6
2.3.2	<i>Symptomtriaden</i>	7
2.4	SPECIALPEDAGOGIKENS ANPASSNING TILL INDIVIDEN	10
2.4.1	<i>Visuella medel</i>	11
2.4.2	<i>Specialpedagogisk anpassning i symptomtriaden</i>	11
2.4.3	<i>Personalens roll i det specialpedagogiska arbetet</i>	14
3	METOD	15
3.1	PRESENTATION AV BEGREPP	15
3.2	UTGÅNGSPUNKTER	15
3.2.1	<i>Metodologisk ansats</i>	15
3.2.2	<i>Förförståelse</i>	16
3.3	GENOMFÖRANDE	16
3.3.1	<i>Urval</i>	16
3.3.2	<i>Observation</i>	17
3.3.3	<i>Intervju</i>	17
3.3.4	<i>Bearbetning av data</i>	18
3.4	ETISK DISKUSSION	18
3.5	METODKVALITET	18
3.5.1	<i>Trovärdighet</i>	19
4	RESULTATREDOVISNING	20
4.1	RESULTAT	20
4.1.1	<i>Social interaktion</i>	20
4.1.2	<i>Kommunikation</i>	21
4.1.3	<i>Fantasi</i>	22
4.1.4	<i>Personalens roll</i>	25

5	DISKUSSION.....	26
5.1	SOCIAL INTERAKTION	26
5.2	KOMMUNIKATION.....	27
5.3	FANTASI	28
5.3.1	<i>Tidsuppfattning</i>	28
5.3.2	<i>Rumsuppfattning</i>	29
5.4	PERSONALENS ROLL	29
5.5	SLUTSATS	30
5.6	METODDISKUSSION	30
5.6.1	<i>Urval</i>	30
5.6.2	<i>Observationer</i>	30
5.6.3	<i>Intervjuer</i>	31
5.7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	31
5.8	FORTSATT FORSKNING.....	31
	REFERENSER.....	33
	BILAGA 1.....	35

1 Inledning

Autism är ett samlingsnamn för ett spektrum bestående av en rad olika typer av störningar (Gillberg & Peeters, 2002). Något som emellertid är gemensamt för dessa olika typer av autism är att personerna som är drabbade saknar en inre struktur för sina liv och behöver därmed en yttre ram som är konstruerad av de människor som vårdar och undervisar dem (Wing, 1998). Vidare kommer de flesta personer med autism troligen att vara beroende av hjälp resten av livet och kommer att arbeta på ett dagcenter eller liknande former av sysselsättning (Wing, 1998).

Människor med autism lever i ett ständigt kaos (Gillberg & Peeters, 2002). Därför är den viktigaste pedagogiska principen när man arbetar med människor med autism att strukturera och ordna omvärlden, att strukturera kaoset.

Föreliggande studie kommer att undersöka vilka olika specialpedagogiska metoder som används vid arbetet med personer med autism i daglig verksamhet. Genom att kartlägga vilka specialpedagogiska metoder som används i daglig verksamhet för personer med autism och förklara varför man använder just dessa metoder kan denna studie bidra till att daglig verksamhet för personer med autism kan utvecklas på det dagcenter där studien är förlagd och därigenom göra arbetsdagen lättare och mer förståelig för personerna med autism.

1.1 Problemområde

Då människor med autism fungerar på ett så markant annorlunda sätt från normalbegåvade människor, är det en mycket speciell pedagogik som används för att hjälpa dessa människor att förstå sin vardag. Det går inte att utgå från sig själv då man skall arbeta med en människa med autism, utan man måste utgå från människan med autism.

I daglig verksamhet för personer med autism är det viktigt att arbeta med specialpedagogiska metoder. Det är i princip en förutsättning för att de skall kunna utföra vissa aktiviteter. Därför skulle det vara intressant att undersöka i hur stor utsträckning specialpedagogiska metoder används och dessutom undersöka varför de används.

1.2 Pedagogisk relevans

Specialpedagogiken syftar till att förebygga svårigheter istället för att bota dem när de väl har uppkommit. Målet med specialpedagogiken är bland annat att integrera personen med handikappet i ett yrkes- och samhällsliv (Maltén, 1997).

Då jag undersöker hur man, med hjälp av specialpedagogiska metoder, integrerar och hjälper människor med autism menar jag att denna studie har god pedagogisk relevans.

Vad som gör detta arbete intressant ur ett pedagogiskt perspektiv, är att det visar på hur brett ämnet pedagogik är och hur många delar av ämnet som kan användas i olika kontexter.

Arbetet visar också hur viktigt det är med en väl fungerande specialpedagogisk metodik i den dagliga verksamheten för människor med autism.

1.3 Syfte

Syftet med rådande undersökning är att utifrån löpande aktiviteter i daglig verksamhet för personer med autism lyfta fram och analysera de olika specialpedagogiska metoder som personalen använder sig av.

1.4 Avgränsningar

En stor del av den forskning som rör autism undersöker varför människor drabbas av autism. I rådande studie berörs emellertid inte dessa orsaker då detta dels skulle innebära mycket komplicerad teori som kräver medicinska och psykologiska förkunskaper, dels då det inte direkt rör de specialpedagogiska metoder som används i arbetet med människor med autism.

Denna studie koncentreras på vilka uttryck autism tar hos vuxna människor och vilka specialpedagogiska metoder som används i den dagliga verksamheten för vuxna människor med autism. Då denna studie endast rör en specifik daglig verksamhet kan resultaten ej generaliseras till andra dagliga verksamheter.

Den form av autism som behandlas i rådande studie är vad som kallas typisk autism. Detta är en typ av autism som inte innefattar störningar inom autismspektrumet såsom Asperger syndrom och Tourette syndrom (Wing, 1998).

2 Teorigenomgång

2.1 Litteraturinsamling

Vid insamlingen av lämplig litteratur användes biblioteksdataserna Lovisa och Libris. Vidare har jag använt mig av fjärrlånetjänsten på Social och beteendevetenskapliga biblioteket för att låna böcker från bibliotek i Jönköping och Malmö.

För att hitta relevant litteratur började jag förutsättningslöst att söka. Vid sökningen användes generella sökord som "autism" och "specialpedagogik". Ju mer jag läste in mig på ämnet, desto mer "riktade" blev mina sökord. När jag väl hade hittat relevant litteratur var dessa källors egna litteraturförteckningar till god hjälp för att finna ytterligare litteratur. Jag har även under arbetets gång fortsatt sökningen av litteratur allt eftersom jag bearbetat det empiriska materialet.

Vid litteratursökningen var Riksföreningen för autisms hemsida, www.autism.se, även till stor hjälp.

2.2 Urval

I rådande studie har litteraturvalet rörande litteratur om autism till stor del fallit på den litteratur som behandlar svenska förhållanden. Anledningen till detta är att studien sker på ett svenskt dagcenter. Då jag vet mycket lite om hur synen på människor med autism och utvecklingsstörda är utanför Sverige ansågs svensk litteratur vara den mest passande för studien. Samtliga källor var primärkällor med undantag för Brymans (2001) referat av Lincoln och Gubas (1985, 1994) undersökningar.

Då studien vill undersöka de specialpedagogiska metoder som används i arbetet med vuxna, har litteraturvalet fallit på litteratur som behandlar specialpedagogik för vuxna personer med autism.

2.3 Autism

För att kunna förstå varför man använder vissa bestämda specialpedagogiska metoderna, i arbetet med människor med autism, bör man ha en del bakgrundsfakta om autism. Jag kommer därför att först redogöra för vad autism är, därefter beskriva olika specialpedagogiska metoder.

Autism är ett samlingsnamn för ett spektrum bestående av en rad olika typer av störningar. Autismspektrumet är mycket brett. I hur hög grad människor med autism är drabbade av syndromet varierar mycket från individ till individ. Ett exempel på en störning inom autismspektrumet är Asperger syndrom, som är en högfungerande form av autism där människorna som är drabbade i princip är normalfungerande. En annan kan vara Tourette syndrom som innebär bland annat koncentrationssvårigheter, plötsliga

utrop av obsceniteter, grymtanden och ryckningar (Gillberg & Peeters, 2002). Den form av autism som i huvudsak kommer att behandlas i detta arbete är vad som kallas typisk autism (Wing, 1998). Människor som är drabbade av typisk autism eller autistiskt syndrom som det även kallas, har störningar som påverkar dem i väldigt hög grad. Dessutom har drygt 70 - 80 % av personerna med autism någon form av begåvningshandikapp vilket leder till att de allra flesta av dem inte klarar sin vardag utan stöd och hjälp (Gillberg, 1999).

I rådande studie är fokus på de egenskaper som är gemensamma för människor med autism istället för vad som skiljer dem åt. Det finns många delar i det beteende som en människa med autism uppvisar som är typiskt för människor med autism. Frith (1994) menar att många har uttryckt sin förvåning över hur lika människor med autism beter sig oavsett vilken bakgrund de har eller varifrån de kommer i världen.

Autism drabbar betydligt fler pojkar än flickor. Det går fyra pojkar på varje flicka med autism. Flickorna med autism har emellertid oftast svårare symptom och ofta en lägre intelligenskvot (Cohen, 2000).

2.3.1 Vuxna med autism

En vanlig föreställning bland gemene man är att autism är något som drabbar barn och som sedan försvinner när de är vuxna, vilket i de flesta fall är en felaktig föreställning. Endast en mycket liten andel barn med autism utvecklas till normalbegåvade vuxna. Dessa vuxna betraktas dock vanligtvis som mycket originella (Gillberg 1999). Något som är mycket viktigt att framhålla här är att autism är en störning i utvecklingen, vilket innebär att utvecklingen är störd redan från födsel till vuxen ålder (Frith, 1994). Det är emellertid inte personens alla förmågor som är störda. En person med autism kan exempelvis ligga på en ettårsnivå när det gäller kommunikation och på en fyraårsnivå när det gäller finmotorik (Gillberg & Peeters, 2002).

Lorna Wing har identifierat tre olika grupper av vuxna människor med autism: *den avskärmade gruppen*, *den passiva gruppen* och *den aktiva men udda gruppen*. Naturligtvis finns det variationer mellan hur de olika personerna i de olika grupperna beter sig och i hur hög grad de stämmer in på den grupp de tillhör. Man kan ändå tydligt se dessa tre grupper av beteendemönster (Wing, 1998). Mycket utav det för gruppen signifikanta beteendet kan man skönja redan i barndomen, men de blir tydligare i vuxen ålder (Gillberg 1999).

Den grupp som utmärker sig mest i vuxen ålder är *den avskärmade gruppen*. I denna grupp avskärmar sig människorna med autism helt och hållet från andra människor och visar sällan ansiktsuttryck med undantag för om de är väldigt arga, glada eller ledsna. De beter sig som om andra människor inte existerar (Wing, 1998). De drar sig gärna undan andra människor för att sitta ensamma på sitt rum och lyssna på musik eller bara sitta och gunga fram och tillbaka (Gillberg 1999).

I den andra gruppen som kallas *den passiva gruppen* är människorna med autism inte helt avskärmade från andra, men de tar inte några egna initiativ till social interaktion. De drar sig dock inte undan om någon annan tar kontakt med dem som någon i den avskärmade gruppen skulle kunna göra (Wing, 1998). Den passiva gruppen är den grupp som förmodligen har flest färdigheter och som kommer att kunna leva ett relativt självständigt vuxenliv under förutsättning att rutiner och vanor är som vanligt.

Människor med autism som kan räknas till denna grupp är mycket känsliga för oförberedda förändringar. Vid en abrupt förändring kan en person från denna grupp bli mycket störd, men om man genomför förändringen successivt så bör personen ifråga inte bli störd i så hög grad (Gillberg 1999).

Den tredje gruppen kallas *den aktiva men udda gruppen*. De människor med autism som tillhör denna grupp är ofta extremt självcentrerade och bryr sig inte om vad andra människor tänker, känner eller har för behov. De pratar konstant om vad de själva vill och vad de har för behov. De kan stå onormalt nära andra människor när de pratar med dem, nästan stå med sitt ansikte i andras ansikte. Det kan även hända att de håller onormalt hårt i andra människor när de pratar med dem. De kan dessutom bli aggressiva om de inte får sina egna behov tillgodosedda (Wing, 1998). Den aktiva men udda gruppen är den mest problematiska gruppen. De kan närma sig andra personer genom att ta i dem på ett generande sätt eller genom att fråga samma fråga om och om igen. Dessa oändliga monologer eller upprepade frågor kan vara otroligt tröttsamt för den som utsätts för det (Gillberg, 1999).

Som tidigare nämnts kommer personer med autism, oavsett vilka av de ovanstående grupperna som en person tillhör, troligen att vara beroende av hjälp resten av livet. De allra flesta människor som har autism kommer att arbeta i daglig verksamhet eller liknande former av sysselsättning resten av livet (Wing, 1998).

2.3.2 Symptomtriaden

Symptomtriaden, även kallad Wings triad, är en samling av störningar i beteendet hos personer med autism. De tre områden som störningarna finns i är social interaktion, kommunikation och fantasi (Wing, 1998). För att kunna få diagnosen autism måste det föreligga störningar inom samtliga områden (Gillberg, 1999).

SOCIAL INTERAKTION

Människor med autism har stora brister i förmågan att socialt interagera med andra människor. Bristerna består främst i att de inte kan känna av de subtila signaler som människor sänder ut när de interagerar socialt. Med detta menas att de inte förstår de osynliga spelregler som vi människor sätter upp för social interaktion. Sådana spelregler kan vara hur man betar sig när man träffar en annan människa, vad som är passande att tala med andra människor om och dylikt. Människor med autism förstår inte att alla andra inte vet vad de tänker och menar. Dessutom förstår de inte att andra människor inte har varit med om samma saker som de själva. De kan heller inte sätta sig in i att andra människor har andra känslor än dem själva (Gillberg, 1999). Människor med autism är helt enkelt socialt blinda (Gillberg & Peeters, 2002).

Social interaktion är den aspekt av symptomtriaden som oftast orsakar mest sorg hos föräldrar och andra anhöriga. En grundläggande orsak till denna sorg är att många människor med autism ogillar fysisk beröring av andra människor. Detta kan vara oerhört svårt för till exempel en förälder när den vill kela med sitt barn (Wing, 1998). Människor med autism har ofta även svårt med att ta till sig känslor som till exempel kärlek och sorg. Detta kan också vara mycket svårt för dem som till exempel vill visa sin kärlek för en person med autism. Att personen med autism har svårt att ta till sig känslor får dock inte bara konsekvenser på de personer som försöker förmedla dessa

känslor till dem, utan det gör också att människor med autism får svårt att urskilja olika känslor från varandra (Alin-Åkerman & Liljeroth, 1998).

KOMMUNIKATION

Beckman, Kärnevik-Måbrink och Schaumann (1998) menar att kommunikation kanske är en av de viktigaste faktorerna som bidrar till att vi människor utvecklar våra erfarenheter och kunskaper. Förmågan att kommunicera är en av de funktioner som människor med autism har störst svårigheter med. Svårigheterna ligger i att människor med autism sällan kan uttrycka sina tankar och önskemål på ett sätt så att andra kan förstå vad de menar (Gillberg, 1999).

Ungefär hälften av alla människor med autism kan tala. Det är dock en stor individuell variation i hur mycket de kan tala och i hur mycket de förstår när andra människor talar med dem. De flesta människor med autism förstår emellertid enklare ord som ofta används i vardagen som till exempel kopp och kaffe (Wing, 1998).

Kommunikationssvårigheter är inte något som infaller enbart när människor är utan talförmåga. Vad som menas med detta är att kommunikation är en process som sker mellan två eller flera människor. Exempelvis kan en människa med autism förstå många enskilda ord. Detta betyder likafullt inte att personen förstår samma ord när de är insatta i en mening (Wing, 1998). Många människor med autism har svårt att förstå innebörden av ett ord både när de själva och andra använder det. Ibland kan det till exempel hända att personen med autism enbart härmar ett ord som han eller hon har hört någon annan säga utan att förstå vad det betyder (Beckman et al., 1998).

Detta fenomen kallas för ekolali. Ekolali, eller ekotal som man också kan kalla det, kan man hitta hos tre fjärdedelar av de personer med autism som har talförmåga (Frith, 1994). Med ekolali menas att personen med autism upprepar saker som han/hon har hört andra människor säga. Ekolali kan förekomma på olika sätt, det kan bland annat vara en reflexmässig upprepning av ett ord eller en mening vid ett speciellt tillfälle. Det kan också vara en direkt upprepning som att svara på en fråga med själva frågan (Gillberg & Peeters, 2002). De saker som upprepas vid ekolali är sådana fraser eller ord som man har sagt direkt till personen och inte sådant som den bara råkat snappa upp (Frith, 1994).

En annan aspekt av kommunikationssvårigheterna är tolkningssvårigheter. Tolkningssvårigheterna kan till exempel bestå i att en del människor med autism har svårigheter med att förstå var olika ord börjar och slutar i en mening (Beckman et al., 1998). Att inte förstå var ord börjar och slutar i meningar medför att det blir mycket svårt att förstå långa meningar där många ord blandas hur som helst och olika från gång till gång (Gillberg & Peeters, 2002). Det är också väldigt vanligt att människor med autism bara förstår ord bokstavligt. Bland annat kan detta leda till en skräckupplevelse när någon till exempel säger att man skall kasta ett öga på något (Beckman et al., 1998).

Wing (1998) menar att anledningen till att människor med autism har språkstörningar är helt enkelt att de saknar den normalt medfödda önskan att kommunicera med andra. Gillberg och Peeters (2002) menar å andra sidan att kommunikationssvårigheterna beror på att människor med autism befinner sig på en prekommunikativ nivå. Detta innebär att de vill förmedla något, men det vet inte hur man gör det vilket i sin tur leder till frustration och ibland även vredesutbrott.

FANTASI

Bristerna i denna del utav triaden rör fantasi, begränsningar i beteende och ritualbeteenden (Gillberg & Peeters, 2002).

Åtskilliga personer med autism utvecklar stereotypiskt beteende. Detta kan till exempel vara att de sitter och gungar fram och tillbaka eller kanske viftar med handen. En del människor med autism kan sitta och gunga fram och tillbaka i timtal om ingen går in och bryter beteendet. Det finns också en annan typ av stereotypa beteenden som inte förekommer under så långa perioder. Exempel på sådana beteenden kan vara att personen klappar händerna på olika sätt, skakar på huvudet och liknande rörelser. Det finns dock vissa beteenden som kan vara skadliga för personerna själva. Beteenden av denna karaktär kan vara att de när de blir upprörda biter i sin handled eller dunkar sitt huvud mot en vägg. Dessa beteenden blir extra skadliga då de flesta personer med autism har en nedsatt smärtröskel (Gillberg & Peeters, 2002).

Enligt Gillberg och Peeters (2002) är anledningen till att människor med autism har en sådan begränsad beteendepertoar att de har en inskränkt fantasi. Detta betyder emellertid inte att de helt saknar föreställningsförmågan. En del kan till och med ha en livlig fantasi, men då bara inom ett begränsat område som till exempel Kalle Anka, robotar, bilar, dansband och Lill-Babs.

Två andra problem som ofta förekommer hos människor med autism och som kräver samma typ av tänkande som fantasi, nämligen att kunna föreställa sig saker som man inte kan se är problem med tidsuppfattning och problem med rumsuppfattning (Wing, 1998).

Problem med tidsuppfattning

Tid är något som är väldigt abstrakt. De flesta människor med autism har svårt att förstå abstraktheter, därmed har de ofta stora svårigheter med att förstå tid (Beckman et al., 1998). Många människor med autism kan klockan, men de har ändå problem med tidsuppfattningen. Problemet ligger i att de inte kan koppla samman att tiden förlöper parallellt med en aktivitet. Detta kan yttra sig i till exempel ett raseriutbrott i väntan på mat. Många av de människor med autism som har ett tal frågar hela tiden om olika tider och hur lång tid det är tills olika saker händer. Mycket utav denna osäkerhet grundar sig i att de, i och med sitt problem med tidsuppfattning, har svårt att förstå när en aktivitet börjar och när den slutar (Wing, 1998).

Problem med rumsuppfattning

Många människor med autism har stora svårigheter med att uppfatta hur olika föremål förhåller sig till varandra. För en del kan det röra sig om att de har svårt att förstå var det egna huset slutar och nästa börjar. Andra människor med autism som har ett gravt begåvningshandikapp kan till och med ha svårigheter med att veta var dess egen kropp börjar och slutar (Wing, 1998). Att till exempel inte förstå vart det rum som man befinner sig i börjar och slutar skapar naturligtvis en stor oro. Att dessutom sakna en känsla av vad som är en själv skapar en ännu större oro (Frith, 1994).

2.4 Specialpedagogikens anpassning till individen

Specialpedagogik handlar om är att skapa de bästa tänkbara möjligheterna till lärande för den enskilda individen med dess speciella behov (Tranquist & Falkmer, 1999). Målet med allt specialpedagogiskt arbete som man bedriver med människor med autism är att hjälpa dem att få ett så värdigt liv som möjligt och att de skall kunna leva så självständigt som möjligt. Med detta är det inte sagt att man med specialpedagogiska metoder kan få handikappet att försvinna. Autism är ett livslångt handikapp som inte kommer att försvinna (Beckman et al., 1998).

Enligt Heinmann och Tjus (1997) finns det i stora drag främst två typer av inriktningar inom pedagogiken som är av intresse vid arbete med människor med autism. Det är dels att utveckla en färdighet som redan finns, dels att försöka reducera de beteenden som förhindrar individen att ta in ny kunskap. Gillberg och Peeters (2002) menar vidare att den bästa strategin vid behandling av ett beteendeproblem, som ofta förekommer hos människor med autism, är prevention. Således inriktar sig en stor del av de specialpedagogiska metoderna på att förhindra till exempel ett vredesutbrott genom att göra situationer tydliga för personerna med autism (Wing, 1998).

När man utvecklar en specialpedagogik för människor med autism är det mycket viktigt att man ser till vilken mental ålder personen befinner sig på angående vad man skall arbeta med, då autistiska personer ofta har en ojämn inlärningsprofil. En ojämn inlärningsprofil innebär att personen ifråga kan ligga på en utvecklingsnivå när det gäller social interaktion och en annan när det gäller finmotorik. Följaktligen måste man till exempel undersöka vilken språkmässig nivå personen ligger på om man skall arbeta med att utveckla språket (Gillberg & Peeters, 2002).

Om man inte undersöker vilken nivå personen ligger på är det mycket tid och kraft som går tillspillo. Exempelvis är det bortkastad tid att försöka lära en person olika ord när denna person bara kan förstå bilder. Vidare menar man att människor med autism som skall arbeta i en grupp där kraven är alltför högt ställda kan svara med beteendeproblem. Det är även viktigt att man, när man skall utforma en specialpedagogik för människor med autism, tar i beaktande att många även har ett begåvningshandikapp (Gillberg & Peeters, 2002).

Som tidigare nämnts har människor med autism svårt att uppfatta saker som är abstrakta (Gillberg & Peeters, 2002). Därför är den viktigaste pedagogiska principen när man arbetar med människor med autism att strukturera och ordna omvärlden. Detta kan vara allt ifrån hur deras arbetsplats är uppbyggd till hur man gör när man äter ordentligt, men kan också röra de personer som de arbetar med och deras familj. Dessutom är det viktigt att personen med autism får en överblick över den aktuella situationen. Även i detta moment är specialpedagogiken absolut nödvändig. Specialpedagogiken tar sig uttryck i att man visar vilken uppgift personen skall utföra, hur mycket den skall göra och i vilken ordning (Beckman et al., 1998).

Nedan ges några konkreta exempel på hur man kan få personen med autism att förstå vad den skall göra, hur den skall göra det, med vem den skall göra det och hur länge.

2.4.1 Visuella medel

Något som är gemensamt för de olika delarna inom specialpedagogiken är att man arbetar med visuella medel. För människor med autism behöver man både tydliggöra och förenkla den information som man ger dem. Sättet på vilket detta sker är ofta just genom visuella medel. Anledningen till detta är att människor med autism har lättare att uppfatta visuella intryck än hörselintryck (Beckman et al., 1998).

Hos personer med autism är det något i den process som omvandlar sinnesintryck till föreställningar som är stört. Denna process sker i vanliga fall helt automatiskt. Konsekvenserna av denna störning blir att människorna med autism får problem med att få sammanhängande bilder av olika situationer och av följaktligen också av själva livet. Synen på omvärlden består istället av fragment. Det är därför viktigt att man hittar andra metoder för att visa vad en aktivitet är som till exempel att visa en bild på när personen ifråga utför aktiviteten. På detta sätt kan personen koppla sin egen medverkan till en situation och samtidigt se vad det är för aktivitet (Åkerman & Liljeroth, 1998).

2.4.2 Specialpedagogisk anpassning i symtomtriaden

SOCIAL INTERAKTION

Då människor med autism i princip är socialt blinda är det inte så mycket lönt att försöka lära dem att ha en ömsesidig social interaktion, där personen med autism skall kunna förstå att andra personer har egna känslor. Man bör istället sänka sin ambitionsnivå lite och lägga sig på en nivå där personen med autism kan få något slags utbyte av den sociala interaktionen. Exempel på en sådan form av social interaktion kan istället vara att man tillsammans sitter och lägger ett pussel. Man kan även spela ett kortspel om det inte finns för många regler i det. Vad som dessutom är viktigt i en sådan situation är att man tydligt illustrerar vems tur det är (Gillberg & Peeters, 2002).

Gillberg och Peeters (2002) menar att vi kan försöka att lära personer med autism hur social interaktion fungerar med hjälp av många olika medel såsom teckningar, berättelser och videoband, men det är alltid en liten del av den sociala interaktionen som de inte förstår. Wing (1998) menar på samma sätt att man kan lära ut vissa aspekter på lämpligt socialt beteende. De kommer dock att användas på ett mekaniskt sätt eftersom personen med autism inte förstår varför den skall bete sig på vissa sätt i en social interaktion.

Att lära ut hur man interagerar socialt fungerar, som sagt, inte alltid. Det finns en del personer med autism som helt enkelt inte tycker om social närhet till andra människor. Det bästa förhållningssättet i en sådan situation är att acceptera att dessa personer överhuvudtaget inte är intresserade av social interaktion och låta dem vara ifred (Gillberg & Peeters, 2002).

Det finns emellertid inte bara fördelar med att lära en person med autism hur man beter sig socialt. Som tidigare nämnts så har personer med autism svårt att förstå subtila signaler i samband med social interaktion. Detta kan yttra sig på ett sådant sätt att om en person med autism har lärt sig att man skall hälsa på människor genom att ta i hand kan den gå fram till helt främmande människor och skaka hand, vilket kan upplevas som något obehagligt för främmande människor (Wing, 1998).

KOMMUNIKATION

Det bästa sättet att försöka uppmuntra människor med autism att använda sitt tal för att kommunicera är att ge den människan så många sociala och andra erfarenheter som möjligt. Det gäller att få människan med autism att förstå att händelser och ord har ett samband. Rent praktiskt är det en bra teknik att man inför en aktivitet förbereder med ord och bilder och att man efter händelser återberättar den med fler ord och bilder (Wing 1998).

Wing (1998) menar vidare att man skall försöka att uppmuntra de tecken på kommunikation som människor med autism uppvisar. Det kan till exempel vara att de tar någon i handen och visar vart de vill eller vad de vill ha hjälp med. Hon menar att det är bättre med någon form av kommunikation än ingen alls.

Många människor med autism nynnar eller hummar hela tiden. De kan också ha ekolali och därmed prata nästan hela tiden. Detta leder till att de får svårt att lyssna på andra människor när de försöker kommunicera med personen. Man menar att om man arbetar med en person som håller på med störande ljud är det viktigt att träna den på att vara tyst. Det är dock ofta inte så enkelt att man kan säga till personen att den skall vara tyst, utan ibland kanske personen ifråga inte ens förstår vad tyst innebär. En lösning på problemet kan då vara att man spelar in på band när personen är tyst så att personen får höra vad tyst innebär. Man kan därefter skapa till exempel en symbol som betyder tyst och visa den när personen ifråga lyssnar på vad tyst innebär och på det sättet få personen att associera tyst med en viss symbol. När personen ifråga sedan är tyst kan man påbörja arbetet med kommunikation (Beckman et al, 1998).

Förståelse är en viktig faktor när två eller flera personer kommunicerar. Om man inte förstår varandra kan det var svårt att fortsätta kommunikationen. När man pratar med människor med autism är det därför viktigt att man pratar på ett sätt så att de förstår. Som tidigare nämnts så har flertalet människor med autism svårt att förstå meningar som innehåller för många ord (Wing, 1998). Ett sätt på vilket man göra sig förstådd är att skalar bort all oviktig information och säga precis vad man menar. Om man vill att någon skall skicka kaffet bör man inte säga "Kan du skicka kaffet?" då det är en fråga huruvida personen ifråga är kapabel till det eller inte, utan man skall säga "Skicka kaffet!". I våra öron låter detta inte särskilt trevligt, men det skapar en tydlighet och förståelse hos personen med autism (Alin-Åkerman & Liljeroth, 1998).

FANTASI

Bristerna i fantasidelen utav triaden rör fantasi, begränsningar i beteende och ritualbeteenden. Därmed sätter man in de specialpedagogiska metoderna för att underlätta och avhjälpa dessa problemområden. De specialpedagogiska metoderna är tydligast och lättast att åskådliggöra i de problemområden som är sammankopplade med tidsuppfattning och rumsuppfattning (Gillberg & Peeters, 2002).

Allmänt kan man dock säga att när det gäller repetitivt beteende, ritualbeteenden och snäva intresseområden så försöker man att byta ut ett visst beteende eller intresse mot ett annat. Man försöker stimulera olika sidor hos personen med autism så att han/hon blir mindre enkelspårig. Exempelvis går de specialpedagogiska lösningarna på problemet med repetitivt beteende mycket ut på att man skall försöka att byta ut ett visst

beteende mot ett annat, speciellt om det ursprungliga beteendet på ett sätt eller annat är skadligt för personen i fråga, såsom att han/hon slår på sitt huvud eller biter på sin hand (Gillberg & Peeters, 2002).

Tidsuppfattning

När man arbetar med människor med autism är det mycket viktigt att man tänker på att de flesta av dem inte har tidsuppfattning. Tiden är abstrakt och människor med autism kan oftast inte förstå saker som är abstrakta. Alltså måste man göra det abstrakta konkret (Wing, 1998).

En del i att göra tiden konkret kan vara att markera när en aktivitet börjar och slutar. Det finns olika metoder för detta. Man kan till exempel sätta en äggklocka som ringer när aktiviteten är slut. Man kan också använda sig av mer avancerade metoder som att ha en ljuslinje på väggen som blir kortare och kortare allteftersom tiden går. Detta är en lämplig metod om personen tycker om ljus och färger. Vad som är viktigt här är att man ser till vad personen kan förstå. En del personer med autism kan inte koppla att en ljuslinje blir kortare och kortare med att tiden går utan i ett sådant fall är det istället lämpligare att man med hjälp av en speciell ljudsignal markerar början och slutet på en uppgift (Lundkvist, 2000).

Struktur av tiden kan även förekomma i form av olika typer av scheman. Ett schema över dagen gör att personen vet vad som kommer att hända och när dagen är slut. Dessa scheman kan exempelvis bestå utav bilder på personen när den utför en viss uppgift eller ett speciellt föremål som har med aktiviteten att göra. Vad som är viktigt är att personen ifråga förstår vad som kommer att hända. När en människa har autism, bör schemat bestå av samma aktiviteter vecka efter vecka så att den får kontinuitet. Man bör dock förändra schemat när man märker att personen i fråga är redo för att gå ett steg längre. Det är emellertid viktigt att man noga tänker igenom och förbereder dessa steg annars kan det få helt motsatt effekt än vad som var tänkt (Gillberg, 1999).

Rumsuppfattning

Struktur av rummet är en viktig del i att göra omvärlden begriplig för människor med autism. Det är viktigt att man utför en viss typ av aktiviteter i ett rum eller del av ett rum och en annan typ av aktivitet i ett annat rum eller en annan del av rummet. Personen med autism skall kunna associera ett visst rum med en viss typ av aktivitet. Det är då bra om man särskiljer rummen genom att till exempel ha olika färger i dem (Beckman et al., 1998). Man kan också särskilja olika platser genom att sätta upp olika bilder på just de aktiviteter som en plats är ämnad för. Till exempel kan man fotografera en person när den arbetar vid sin arbetsplats och sätta upp den vid arbetsplatsen. På detta sätt definierar man vems arbetsplats det är samt vad man gör på denna plats (Lundkvist, 2000). Det är dock inte bara rum som man vill skall ge en signal till personen om vad som gäller, utan det är också föremål och möbler (Gillberg & Peeters, 2002). Att en person med autism känner igen rummet som den är i och vet vad som förväntas av den där skapar en känsla av trygghet (Alin-Åkerman & Liljeroth, 1998). Det är därför viktigt att man inte gör för många skilda aktiviteter på samma plats som till exempel att sitta och äta på samma plats som man sitter och arbetar för då kan platsen mista sin mening och personen med autism förstår därmed inte vad man gör vid platsen (Beckman et al., 1998).

En annan aspekt av strukturen i rummet är struktur av arbetsplatsen. När man till exempel lägger upp ett paketeringsarbete kan man lägga de olika delarna i olika lådor. Innehållet i lådorna struktureras från vänster till höger där den del som man skall börja med läggs längst till vänster (Gillberg & Peeters, 2002). Man bör också ha ett förtydligande schema på väggen ovanför arbetsbordet som beskriver arbetets gång. Slutet på uppgiften bör vara tydlig. Det är viktigt att personen med autism får göra samma uppgift flera dagar i rad så att den känner att den bemästrar uppgiften. Man behöver inte vara rädd att det skall var långtråkigt för dem, utan oftast tycker personen ifråga att det är roligt att göra något som den klarar av (Beckman et al., 1998).

2.4.3 Personalens roll i det specialpedagogiska arbetet

När man diskuterar olika specialpedagogiska lösningar på problem kan man lätt tro att personen med autism gör arbetet självständigt bara den får ett schema som förklarar hur den skall utföra uppgiften. Detta är dock mycket sällan fallet. Oftast får en person ur personalen sitta bredvid och visa hur man gör i varje moment och kontrollera att personen med autism gör rätt. Det är dock inte bara vid introduktionen av en uppgift som personalen behövs utan den behövs också för att föra personen med autism framåt i utvecklingen. Beckman et al. (1998) menar att när normalbegåvade personer kan en sak så går de vidare, men så är inte fallet med personer med autism. De stannar kvar vid det de kan och som känns tryggt. Personalen är därför en stor hjälp när det gäller att personen med autism att gå ett steg framåt i utvecklingen.

Alin-Åkerman och Liljeroth (1998) menar att det är viktigt att personalen som arbetar med människor med autism är ett stöd vid introduktionen av en uppgift, men att de försöker att sedan dra sig mer och mer tillbaka så att personen med autism kan göra de delar av arbetet som den behärskar självständigt. Vidare menar de att detta inte är så lätt som det låter. Personalen kan lätt känna sig överflödig när personen med autism kan arbeta självständigt. De menar att det därmed är lätt att personalen låter personen med autism vara mer beroende av personalen än den egentligen skulle behöva vara.

När en person är handikappad så har den oftast flera personer runt omkring sig som hjälper till med olika saker. Det kan till exempel vara olika personal på dagcentret, olika personal i gruppboendet, taxichaufförer och liknande personer som personen med autism möter dagligen. Att inte veta med vem som personen med autism skall åka hem med eller med vem som den skall gå och handla leder oftast till oro. Det är därför viktigt att man strukturerar upp vilka personer som gör vad och med vem (Lundkvist, 2000).

Gillberg och Peeters (2002) menar att det är helt enkelt så att vissa personer inte är lämpade för att arbeta med människor med autism. Det spelar ingen roll hur mycket utbildning och specialträning de än får, de kommer aldrig att kunna utveckla ett bra specialpedagogiskt arbetssätt för en person med autism.

3 Metod

3.1 Presentation av begrepp

Innan jag börjar presentera min metodologiska ansats kommer jag att ge förklaringar på två begrepp som nedan kommer att användas och som kanske inte är helt självklara för den som inte har arbetat i daglig verksamhet för människor med autism. De människor som har ett begåvningshandikapp eller som har autism vilket gör att de behöver vård i form av daglig verksamhet benämns som arbetstagare. Dessa är vad man förr benämnde som vårdtagare. Människorna som däremot är anställda för att ta hand om arbetstagarna och leda dem i den dagliga verksamheten benämns personal. Detta är inte några termer som jag har hittat på för att koda personernas identitet i detta arbete, utan det är termer som används i daglig verksamhet inom handikappsomsorgsförvaltningen i den kommun där jag har utfört mina observationer.

Jag vill även förklara hur det dagcenter där jag utförde mina observationer och intervjuer är uppbyggt. Det finns flera olika grupper på dagcentret. Dessa är indelade efter vilken typ av handikapp som arbetstagarna i gruppen har och hur grava deras handikapp är. Varje grupp har sitt namn och ett eget grupprum med arbetsplatser, fikabord, litet pentry och andra föremål som de behöver för att kunna bedriva sin verksamhet. Det finns även gemensamhetsrum såsom matsal och soffhörna. Dessutom finns det ett stort kök, kontor, vilorum och förråd i byggnaden. Det finns även rum för som är till för sinnesträning och avslappning som varje grupp använder vid regelbundna tider.

Arbetstagarna får under lunchrasten röra sig fritt i huset, men skall under förmiddagen och eftermiddagen göra det som står på deras schema och vanligtvis arbeta i sitt grupprum.

3.2 Utgångspunkter

3.2.1 Metodologisk ansats

Metodvalet föll på en kvalitativ studie. Bland de olika kvalitativa metoderna för insamling av empiriska fakta valdes observationer samt öppna intervjuer som ett komplement till observationerna.

KVALITATIV UNDERSÖKNING

Starrin (1994) menar att det är syftet med undersökningen som är den faktor som främst avgör vad för typ av metod man skall använda sig av. Då syftet med denna undersökning är att beskriva vilka specialpedagogiska metoder som används bland vuxna människor med autism föll metodvalet ganska naturligt på kvalitativ undersökning.

Kvalitativa undersökningar är ett samlingsnamn på en rad olika metoder som undersöker fenomen på ett sådant sätt att man ser till vad fenomenet har för unika egenskaper och kvaliteter (Andersen & Gamdrup, 1994). Starrin (1994) menar dessutom att målsättningen med ett kvalitativt arbetssätt är bland annat att identifiera företeelser som man ännu inte känner till. Då syftet med studien är att undersöka vilka specialpedagogiska metoder som används och vilken karaktär dessa metoder har och inte hur många eller i hur hög grad olika metoder används, så anser jag att den kvalitativa metoden vara mest lämplig i förhållande till mitt syfte.

3.2.2 Förförståelse

För att förtydliga för läsaren att vissa subjektiva uppfattningar ligger till grund för denna studie redogör jag min förförståelse. Jag har tidigare arbetat, och arbetar fortfarande på skollov, på detta dagcenter och med de personer som jag har observerat och intervjuat. Detta tror jag har lett till att jag på ett smidigt sätt kunde få genomföra mina observationer och intervjuer. Dessutom har det hjälpt mig i mina observationer då jag är bekant med miljön. Min förförståelse har förmodligen även legat mig i fatet då jag inte ser på miljöerna och personerna med ”nya” ögon och kanske missar något. Det har förmodligen även färgat mina diskussioner.

3.3 Genomförande

3.3.1 Urval

VAL AV DAGLIG VERKSAMHET

Då observationerna skulle utföras var det nödvändigt att välja en lämplig plats för att bedriva observationer på. Taylor och Bogdan (1984) menar att den bästa platsen för deltagande observationer är en plats som man lätt kan komma åt och smälta in i. Detta ledde till att observationerna utfördes på ett dagcenter som jag tidigare har arbetat på.

VAL AV UNDERSÖKNINGSDELTAĞARE

Då observationsdeltagarna skulle väljas valdes personer med autismdiagnoser som representerar de tre olika typer av vuxna människor med autism som Lorna Wing (1998) har identifierat; den avskärmade gruppen, den passiva gruppen och slutligen den aktiva men udda gruppen. Anledningen till detta är att få med ett så brett spektrum som möjligt av individer med autism och därmed ett brett spektrum av specialpedagogiska metoder.

Observationsdeltagarna var vid vissa tillfällen en hel grupp och vid vissa tillfällen enskilda personer. Sammanlagt genomfördes observationer på 10 arbetstagare. Samtliga hade diagnosen autism, olika typer av utvecklingsstörning och var mellan 25–60 år.

Personalen som dels intervjuades och dels observerades i sitt arbete med arbetstagaren var sammanlagt 5 stycken, vilka alla var fast anställda på i daglig verksamhet och hade arbetat på arbetsplatsen mellan 2–20 år.

På dagcentret arbetar sammanlagt 37 arbetstagare och 16 personal.

3.3.2 Observation

Relativt tidigt i arbetsprocessen stod det klart att personerna med autism skulle stå i centrum för undersökningen. Den stora frågan var bara hur man kommer nära dessa personer. Ett alternativ skulle kunna ha varit att utföra intervjuer med personerna med autism för att få höra personernas egna tankar. Då detta emellertid var omöjligt, på grund av att undersökningsdeltagarna inte kunde tala föll metodvalet på att observera personerna med autism i deras arbetsmiljö och undersöka vilka specialpedagogiska metoder som personal och arbetstagare använder sig av i den dagliga verksamheten. Då många personer med autism inte har något tal och de som har det ofta har väldigt svårt att uttrycka känslor måste metoden anpassas efter detta. Andersen och Gamdrup (1994) menar att deltagande observation är en särskilt bra metod när man skall undersöka en grupp med bristande språkkunskaper. Därmed användes deltagande observationer i denna undersökning.

DeWalt och DeWalt (2002) har definierat en deltagande observation som en metod man använder när man är intresserad av en grupps rutiner och dagliga liv. Syftet med mina observationer var just att undersöka den specialpedagogiska metodiken i den miljö som den används. Därmed passar deltagande observation mitt arbete.

För att sovra bland alla de intryck som man utsätts för vid en observation kan det vara användbart med en observationsguide (Se bilaga 1), så kallade strukturerade observationer. Meningen med observationsguiden är att förtydliga vad som är fokus vid observationstillfällena. En observationsguide utformades för att ge anvisningar om vilka företeelser som skulle observeras, men som ändå gav rum för att ta in nya intryck som inte kunde förutses (Andersen & Gamdrup, 1994). Inspiration till observationsguiden kom från en observationsguide som använts vid en observation av barn och lärare. Denna observationsguide var utformad av Birgitta Axelsson (1997). En viktig anledning till att jag därefter kunde utforma en observationsguide som passade mitt arbetes syfte var min förförståelse av vad som vanligtvis händer i olika situationer i den dagliga verksamheten med personer med autism.

Vid observationstillfällena genomfördes situationsobservationer på personal och arbetstagare när de utförde en aktivitet. Dessutom genomfördes lokalobservationer i de rum där verksamheten bedrevs vid observationstillfället, samt i rum med speciella ändamål såsom avslappning och sinnesträning. I rådande studie genomfördes tio observationer som varade från 5 till 20 minuter.

3.3.3 Intervju

Vid planeringen av studien framkom det att inte enbart observationerna skulle kunna uppfylla syftet med undersökningen. Till följd därav beslutades att utföra öppna intervjuer med den personal som varit närvarande vid observationstillfället. Syftet med dessa intervjuer var som sagt att komplettera observationerna. Därmed behandlade intervjuerna ämnen av det slag som kunde förklara den situation som observerats. Då intervjuerna rörde det som observerats följde frågorna inte någon intervjumall, utan var öppna frågor.

Öppna intervjuer passar bra när man gör en kvalitativ studie. Anledningen till att de passar så bra är intervjupersonen, som oftast sitter inne med sakkunskaperna, får utveckla de aspekter av ämnet som den tycker är viktiga (Lantz, 1993).

I rådande studie genomfördes 6 intervjuer på vardera ca 5 minuter.

3.3.4 Bearbetning av data

Varje observation skrevs ner på observationsguiden och skrevs rent direkt efter varje observation så att inget skulle glömmas bort. Vid renskrivningen lades även övrigt intressant material till såsom kroppsspråk, miljöer och om något störde i observationen.

Intervjuerna skrevs ner för hand. Anledningen till att inte en bandspelare användes var att intervjuerna skedde spontant och i samband med observationerna, vilket ledde till att det inte fungerade tekniskt sett med en bandspelare.

Då samtliga observationer och intervjuer var färdigställda grupperades resultaten i olika kategorier utifrån Wings triad, vilken innefattar social interaktion, fantasi och kommunikation (1998). Detta anser jag ha hjälpt mig i min analys av de empiriska datan.

3.4 Etisk diskussion

Då det gäller arbetstagarna så var samtliga över 18 år, vilket innebär att alla var myndiga och kunde själva bestämma om de ville delta i en undersökning eller inte. De som kan tala och kan förstå frågan tillfrågades huruvida de kunde vara med i undersökningen eller inte. För att genomföra undersökningen krävdes även ett tillstånd från enhetschefen i den aktuella kommunen. Då detta är en arbetsplats som jag har arbetat på och även fortfarande arbetar på så hade jag redan skrivit på ett sekretessavtal som gällde även vid detta tillfälle. För att det skulle vara så svårt som möjligt att identifiera personerna hålls de anonyma, dessutom avslöjas inte vilket kön personerna har.

3.5 Metodkvalitet

Oavsett vilket val av metod man än gör är det viktigt att man kritiskt granskar den information man får fram (Bell, 2000). I kvantitativ forskning görs detta ofta genom att man mäter undersökningens validitet och reliabilitet (Bryman, 2001). Enligt Bryman (2001) bör man emellertid använda sig av andra begrepp för att bedöma en kvalitativ studies kvalitet. Detta resonemang hämtar Bryman (2001) från Lincoln och Guba (1985) och Guba och Lincoln (1994), där de menar att man bör ha trovärdighet (trustworthiness) och äkthet (authenticity) som kriterier för att bedöma en kvalitativ studies kvalitet.

De olika äkthetskriterierna går ut på att bedöma vilka politiska effekter som studien får (Bryman, 2001). Då rådande studie och andra studier på denna utbildningsnivå är mycket begränsade i sin omfattning och därmed ej generaliserbara anser jag att dessa kriterier ej går att uppfylla. Därmed har jag valt att inte redogöra för äkthetskriterierna

3.5.1 Trovärdighet

Trovärdighetskriteriet består av subkriterierna tillförlitlighet (credibility), överförbarhet (transferability), pålitlighet (dependability) och konfirmerbarhet (confirmability). Nedan kommer jag att redogöra för subkriteriernas innebörd samt hur jag menar att jag uppfyller eller inte uppfyller dem.

En undersökning har *tillförlitlighet* (credibility) om resultaten stämmer överens med verkligheten. För att få trovärdighet i sin undersökning bör man se till att personerna som har varit föremål för undersökningen får kontrollera att intervjuutskrifter eller observationsprotokoll beskriver det som personen verkligen har sagt eller gjort (Bryman, 2001). Då jag lät personalen kontrollera intervjuutskrifterna och observationsprotokollen efter varje observationstillfälle menar jag att min undersökning uppfyller tillförlitlighetskriteriet.

Då kvalitativa undersökningar ofta undersöker en liten grupp med speciella egenskaper eller en speciell situation är det svårt att generalisera resultaten. *Överförbarhetskriteriet* (transferability) innebär att man skall beskriva den situation eller de personer som man undersöker på ett så omfattande sätt som möjligt. Anledningen till detta är att andra liknande studier skall kunna se vilken eller vilka aspekter som stämmer överens eller inte överens med deras undersökning (Bryman, 2001). Då jag har utfört lokalobservationer, situationsobservationer och intervjuer så menar jag att jag har givit en relativt omfattande bild av situationen, men då jag har varit väldigt noga med att inte avslöja kön, diagnoser eller befattning på de personer som är med i undersökningen, med hänsyn till deras personliga integritet, så blir dessa delar av situationsbeskrivningarna relativt ”fattiga” och minskar därmed överförbarheten.

Pålitlighet (dependability) får en studie genom att redovisa hela forskningsprocessen, vilket innebär att exempelvis redovisa problemformulering, deltagarurval, observationsanteckningar och intervjuutskrifter på ett överskådligt sätt (Bryman, 2001). Så långt menar jag att min studie har en viss pålitlighet då jag har redovisat och motiverat de olika val som jag har gjort i forskningsprocessen. Jag har emellertid endast redovisat ett urval av intervjuutskrifterna och observationsprotokollen då detta material annars hade tagit alltför mycket utrymme, vilket kan leda till att pålitligheten inte är lika stark. Vidare menar Bryman (2001) att man för att få en god pålitlighet bör låta exempelvis sina klasskamrater granska om det material man har uppfyller undersökningens syfte, om man kan dra de slutsatser man drar osv. Då tiden var knapp under rådande undersöknings gång fanns det inte utrymme för andra att granska materialet. Detta kan bidra till att pålitligheten i studien försvagas något.

Konfirmerbarhet (confirmability) får en studie genom att forskaren visar att han eller hon är medveten om att dess egna personliga värderingar eller teoretiska inriktning kan påverka studiens utförande och resultat. Genom att jag redogjort för min förförståelse så menar jag att jag medvetandegjort hur jag kan ha påverkat studien, vilket kan leda till att studien får ett visst mått av konfirmerbarhet.

4 Resultatredovisning

Nedan kommer endas ett urval av intervjuerna och observationerna att redovisas. De delar av observationerna och intervjuerna som är med är delar som endast innefattar specialpedagogiska metoder. Anledningen till detta är att det skulle ta alldeles för mycket plats att ha med hela intervjuerna och observationerna. För att kunna urskilja vad i texten som är vad är observationer markerade med kursiv stil, intervjuer med fet stil och mina egna kommentarer och tankar med vanlig text.

4.1 Resultat

Som tidigare nämnts har jag grupperat resultaten i olika kategorier utifrån Wings triad, vilken innefattar social interaktion, fantasi och kommunikation (Wing, 1998). Anledningen till detta är att man lätt skall kunna identifiera vad personal och arbetstagare arbetar med vid respektive observations- och intervjutillfälle.

4.1.1 Social interaktion

Här nedan följer de resultat som har placerats under kategorin social interaktion. Subkategorierna till social interaktion är; gruppaktiviteter och arbete tillsammans med andra.

GRUPPAKTIVITETER

De flesta aktiviteter utför vi i gruppen tillsammans.

Varje grupp har morgonsamling ihop varje morgon. Där man går igenom vilken dag det är och vilka som arbetar den dagen.

I en grupp som jag observerade sjöng personalen och en utav tre arbetstagare med i sången. *Efter att man har gått igenom hela gruppens scheman så sjunger man olika sånger. Man börjar med att sjunga en sång om de olika människorna som är med på samlingen och om vad de har på sig.*

Ibland spelar vi fia eller memory några stycken ihop. Det är inte alla som förstår hur man skall göra men dem hjälper vi. De som vill vara med och spela tycker att det är roligt.

Varje måndag har vi musik ihop med några andra arbetstagare och personal från andra grupper. Vi spelar mycket bongotrummor och sjunger till exempel om olika kroppsdelar på arbetstagarna medan vi tar på den kroppsdel.

När vi har musiken sitter vi i en stor ring på golvet.

ARBETE TILLSAMMANS MED ANDRA

Det är inte alltid att aktiviteter som man gör tillsammans enbart är av en lekfull karaktär såsom spel och sång. Här är ett exempel på när personal och arbetstagare diskar ihop sida vid sida: *Efter det får arbetstagaren ta på sig ett förkläde. När arbetstagaren sticker ner händerna i diskvattnet grinar den illa. Personalen måste säga till arbetstagaren att den skall använda en diskborste när den diskar. Arbetstagaren tar då en diskborste och använder den. Under hela tiden tittar arbetstagaren nästan inte en gång på vad den gör utan tittar istället på personalen. Efter ett tags diskande börjar arbetstagaren att sjunga Vad du är söt min kära lilla ponny. Personalen sjunger med. Efter en vers byter arbetstagaren ut ponny mot sin systems namn. Personalen börjar då fråga frågor om systemen och arbetstagaren besvarar dessa helt korrekt. Efter det att alla koppar är diskade drar arbetstagaren ut proppen och får hjälp att ta av sig förklädet.*

Så fort arbetstagaren har fått av sig förklädet försvinner den ut ur rummet.

En annan typ av social interaktion som jag får berättat för mig när jag intervjuar en personal är: **Ibland så går vi ut och äter på restaurang för att arbetstagarna skall få lära sig hur man uppför sig när man är bland andra människor som inte arbetar på dagcenter, men självklart också för att det är trevligt.**

4.1.2 Kommunikation

Här nedan följer de resultat som har placerats under kategorin kommunikation. Subkategorierna till kommunikation är; bildanvändning och språkanvändning.

BILDANVÄNDNING

I de observationer som jag gjorde hade alla personer, utom två någon form av bilder på aktiviteter som utgör scheman för dagen.

I ett fall när det är dags för en aktivitet visade personalen en bild av vad som skulle ske samtidigt som de sade namnet på aktiviteten.

På alla skåp i köket finns det bilder föreställande det som finns inne i varje skåp. Det finns bilder på toalettdörrarna som visar att det är en toalett och vilken som är damtoalett och vilken som är herrtoalett.

SPRÅKANVÄNDNING

När jag frågar personalen om de på något sätt pratar annorlunda när de pratar med arbetstagarna svarar de: **När vi pratar med en del personer med autism så använder vi oss av enstaka ord. Det gäller att få fram det man menar på ett så tydligt sätt som möjligt.**

Vid en observation när det var fika dags så skedde följande: *När personalen ger instruktion om att det är fika säger hon fika! och inget annat. Arbetstagarna kommer då in i köket och sätter sig vid bordet.*

Ett exempel på hur viktigt det är att man tydligt förklarar vad man menar när man har med människor med autism att göra är när en personal och en arbetstagare skall diska: *Personalen säger att arbetstagaren måste ta av sig klockan när den skall diskas. Arbetstagaren säger att den inte vill det. Personalen försöker förklara att klockan annars kommer att gå sönder. Arbetstagaren räcker fram sin arm och låter personalen ta av klockan. Efter det att personalen har förklarat att klockan går sönder om den är i vatten tar arbetstagaren av sig klockan.*

4.1.3 Fantasi

Nedan följer de resultat som placerats under kategorin fantasi och dessutom resultat som är exempel på tidsuppfattning och rumsuppfattning.

TIDSUPPFATTNING

Jag har valt att dela in mina resultat av tidsuppfattningsobservationer och efterföljande intervjuer i två delar: Struktur av korta tidsperioder och struktur av långa tidsperioder.

Struktur av korta tidsperioder

Med struktur av korta tidsperioder menar jag perioder som innefattar en uppgift eller ett tema på uppgifter. Detta kan vara ett arbetspass med en speciell uppgift, en stunds avslappning eller morgonsamling.

När vi har morgonsamling börjar vi den med att tända ett ljus och när vi skall avsluta den så släcker vi ljuset. En av arbetstagarna har som uppgift att tända och släcka ljuset och varje morgon när personen kommer ställer den fram ljusstaken och tändstickorna på bordet.

När jag frågar personalen om hur de visar att till exempel tiden i det svarta rummet påbörjas och avslutas säger en personal att **aktiviteten får ett naturligt slut när man stänger av musiken och tänder ljuset. På samma sätt vet arbetstagarna vad som kommer att hända när vi går in i det vita rummet. De sätter sig alltid på samma platser.**

När jag frågade en annan personal om arbetstagarna inte blir oroliga om de inte vet hur länge de skall hålla på sa hon att **arbetstagarna vet att de inte håller på så länge med en viss aktivitet så vi behöver inte visa hur länge vi skall hålla på.**

*En arbetstagare har en klocka som är förinställd att ringa vid vissa tillfällen. Till denna finns en lite diskett av något slag med en bild på för varje aktivitet som finns på schemat. När klockan ringer att en aktivitet är färdig avslutar personen aktiviteten och sätter i nästa diskett med bild på nästa aktivitet. Personalen berättar att **utan denna klocka går arbetstagaren hela tiden och frågar när saker skall hända, men när personen har klockan vet den att när den ringer är det dags.***

Struktur av långa tidsperioder

Alla de sex arbetstagare som jag har utfört mina observationer på har scheman som visar hur deras dag är uppbyggd.

En arbetstagare som jag observerade var blind. När personalen gick igenom dennes dagsschema använde de sig av symboler för de olika aktiviteterna istället för bilder av dem. *Först tar personalen upp en handduk och ger till arbetstagaren. Arbetstagaren luktar och känner på handduken. Samtidigt säger personalen till arbetstagaren att den skall få massage. Arbetstagaren ger efter en kort stund tillbaka handduken till personalen. Efter det får arbetstagaren en sorts bjällra som den skakar på vid sitt öra. Samtidigt säger personalen till arbetstagaren att de skall spela piano efter massagen. Efter det får arbetstagaren en sked som den känner noga på. Arbetstagaren luktar på den. Samtidigt säger personalen att det är lunch efter pianospelandet. Efter skeden får arbetstagaren känna på en sko. Arbetstagaren luktar och känner mycket noga på skon. Arbetstagaren till och med biter i skon. Personalen säger att de skall ut och gå efter lunchen*

En annan arbetstagare hade ett skrivet schema som enligt personalen passade personen bra eftersom den är duktig på att läsa. *Arbetstagarens schema består av olika magnetförsedda lappar på vilka det står olika aktiviteter och mellan vilka klockslag dessa äger rum. Dessa lappar sätts fast på en whiteboard i den ordning som de skall avverkas under dagen.*

En tredje arbetstagare hade ett schema med bilder på sig själv när han/hon utförde de aktiviteter som var schemalagda.

RUMSUPPFATTNING

Resultaten från mina observationer på vilka lösningar som finns på det problem med rumsuppfattning som människor med autism har, kommer endast från lokalobservationer och från öppna intervjuer. Mina lokalobservationer har jag utfört på två olika typer av rum: grupprum och rum med speciella ändamål.

Grupprum

Alla grupprummen är avdelade med skärmväggar eller bokhyllor så att de personer som behöver en egen arbetsplats har en utmärkt arbetsplats som är deras egen.

Rummet är ett stort rum som är avdelat med hyllor och skåp så det skapas mindre arbetsutrymmen.

Rum med speciella ändamål

Jag utförde lokalobservationer i tre speciella rum. Ett kallas för det vita rummet, det andra kallas för det svarta rummet och det tredje för djungelrummet.

Vita rummet

I ett hörn finns det en uppskattningsvis en och en halv meter hög cylinder som är fylld med vatten. Det bubblar luftbubblor från botten från den och den belyses underifrån med olika färger. Bakom cylindern finns det två speglar.

*I en hörna av rummet står det en bred vattensäng. **Stereon är kopplad till vattensängen så att sängen vibrerar svagt i takt med musiken. Man har alltid på musik när man är inne i vita rummet.***

När man har avslappning i vita rummet startar vi en diabilidsprojektor som visar olika landskapsbilder.

*I ett hörn finns ett bollhav som är fyllt med gula och röda bollar. **Bollhavet hjälper de människor med dålig känsla av sin egen kropp att med hjälp av bollarna känna var ens egen kropp börjar och slutar.***

På en vägg hänger det långa fiberoptiksnören som skiftar i olika färger.

Svarta rummet

Innan man kommer in i svarta rummet går man i en hall som det är ett svart streck på läggen längs med hela korridoren. Det går en ljusslinga på den motsatta sidan av det svarta strecket. **Meningen med strecket och ljusslingan är att man skall förbereda arbetstagaren på vad som kommer längre fram.**

När jag kommer i detta rum möts jag av ett påtagligt mörker. Alla väggar är målade svarta. Det finns inga fönster eller något som är i någon annan färg än svart.

På en vägg hänger det en lång ljusslinga som skiftar i många olika färger.

På motsatt sida av ljusslingan finns många långa fiberoptiksnören som skiftar i ett flertal färger.

*På en kortsida sitter det en tyginklädd skiva som är cirka 1,5 x 2,5 meter. På undersidan av denna skiva är det fastsatt en slusslinga med många olika lampor. **Syftet med denna skiva är att det skall skapa en känsla av en stjärnhimmel.***

Under "stjärnhimmeln" ligger det madrasser som är inklädda i svart tyg. Dessa madrasser fortsätter ut på resten av golvet i rummet.

När man är i svarta rummet är det alltid avslappningsmusik på.

Djungelrummet

Väggarna i rummet är målade i en mörkt grön färg. I hela taket hänger ett slags grönt nät. I nätet hänger mjukisdjur i form av apor och ormar. I ett hörn står en soffa. I det motsatta hörnet finns en slags liten miniatyr bergssida som är en meter hög och på denna står det värmeljus. I ett tredje hörn ligger en mörkgrön sittpuff.

I djungelrummet har man mycket massage och sinnesträning.

4.1.4 Personalens roll

Vid samtliga observationstillfällen arbetade arbetstagaren tillsammans med en personal. Dessutom behövde alla arbetstagare hjälp av personalen för att få instruktioner. Jag har nedan försökt att tydliggöra personalens närvaro vid aktiviteterna genom att redovisa två observationer. Jag har för att göra det extra tydligt strukit under varje gång personalen nämns.

Personalen frågar vad den personen som sitter högs upp på tavlan skall göra under nästa dag. Arbetstagaren ser att de olika lapparna ligger lite i oordning i lådan som är som en besticklåda med olika fack för olika aktiviteter. Arbetstagaren börjar sortera de olika aktiviteterna. Personalen får då påminna om att det är schemat de skall göra och inte sortera de olika lapparna. Arbetstagaren tittar då i pärmen och plockar därefter fram de olika lapparna som gäller. Personalen får hjälpa till då och då med att hitta rätt lappar. Då och då tappar arbetstagaren fokus och börjar vika lapparna. Personalen säger till att de kan gå sönder. Sist gör de tillsammans arbetstagarens eget schema

Personalen går då och hämtar en låda med schema-sakerna i. Först tar personalen upp en handduk och ger till arbetstagaren. Arbetstagaren luktar och känner på handduken. Samtidigt säger personalen till arbetstagaren att den skall få massage. Arbetstagaren ger efter en kort stund tillbaka handduken till personalen. Efter det får arbetstagaren en sorts bjällra som den skakar på vid sitt öra. Samtidigt säger personalen till arbetstagaren att de skall spela piano efter massagen. Efter det får arbetstagaren en sked som den känner noga på. Arbetstagaren luktar på den. Samtidigt säger personalen att det är lunch efter pianospelandet. Efter skeden får arbetstagaren känna på en sko. Arbetstagaren luktar och känner mycket noga på skon. Arbetstagaren till och med biter i skon. Personalen säger att de skall ut och gå efter lunchen.

5 Diskussion

Syftet med rådande undersökning är att utifrån löpande aktiviteter i daglig verksamhet för personer med autism lyfta fram och analysera de olika specialpedagogiska metoderna man använder

Enligt Heinmann och Tjus (1997) finns det i stora drag främst två olika inriktningar inom pedagogiken vid arbete med människor med autism. Det är dels att utveckla en färdighet som redan finns, dels att försöka reducera de beteenden som förhindrar individen att ta in ny kunskap. Att utveckla färdigheter som redan finns är något som man i observationerna kunde se exempel på när en arbetstagare som kunde läsa använde sina läskunskaper för att göra sitt arbetsschema. Vid observationerna fann jag däremot inget exempel på att personalen försökte reducera ett beteende som hindrar personen från att ta in kunskap. Det kan emellertid bero på att jag inte observerade några skadliga beteenden såsom att personen med autism biter i sin handled eller dunkar sitt huvud mot en vägg när han/hon blir upprörd eller andra stereotypa beteenden såsom hummande, gungande eller ekolali (Gillberg & Peeters 2002).

Som tidigare nämnts menar Gillberg & Peeters (2002) att det mycket viktigt att man ser till vilken mental ålder personen har på den färdighet som står i centrum för en övning då man utvecklar specialpedagogiska metoder. Även detta kunde man se exempel på då exempelvis en aktivitets början markerades med hjälp av en klocka som ringde och meddelade att det var dags att börja. I andra situationer tändes ett ljus och personalen sjöng en sång. Metoderna är olika just på grund av att personerna i respektive grupp befinner sig på olika nivåer i sin utveckling.

5.1 Social interaktion

I den aktuella studien påträffades en rad olika exempel på social interaktion liknande sådana som beskrivs i litteraturen. Ett exempel på en sådan situation framkom då en personal berättade att arbetstagare och personal ibland spelar fia eller memory ihop. Gillberg och Peeters (2002) menar att vid en social interaktion bör man lägga sig på en nivå där personen med autism kan få något slags utbyte av situationen. Exempel på en sådan form av social interaktion kan vara att man tillsammans sitter och lägger ett pussel eller spelar ett kortspel, förutsatt att det inte finns för många regler i det (Gillberg & Peeters, 2002).

En annan form av social interaktion är att personal och arbetstagare tillsammans går ut och äter lunch på restaurang. Personalen menar att arbetstagarna skall få lära sig hur man uppför sig när man är bland andra människor som inte arbetar på dagcenter, men självklart också för att det är trevligt. Man kan emellertid fråga sig för vem denna aktivitet är trevlig. Speciellt då Gillberg och Peeters (2002) menar att människor med autism i princip är socialt blinda är det inte så mycket lönt att försöka lära dem att ha en ömsesidig social interaktion, där personen med autism skall kunna förstå att andra personer har egna känslor.

Vid observationerna var det endast vid två tillfällen som en arbetstagare och en personal var ensamma. Vid varje annan observation satt det upp till fem arbetstagare ihop och skulle ha samling ihop eller utföra aktiviteter. Detta överensstämde även med information som framkom vid intervjuerna då personalen menade att de flesta aktiviteterna utfördes i grupp. Då Gillberg och Peeters (2002) menar att människor med autism har stora svårigheter med social interaktion så kan man bara undra varför så många aktiviteter utförs i grupp. Kan det vara så att personalen tror att arbetstagarna vill umgås med andra för att de själva vill det? Eller kan det vara så att personalen inte räcker till, utan man måste som personal arbeta med flera arbetstagare samtidigt?

5.2 Kommunikation

Den huvudsakliga tanken vid kommunikation med människor med autism är att få dem att förstå vad man vill förmedla till dem, vilket leder till att man förenklar den information som man ger arbetstagarna. Sättet på vilket detta sker är ofta just genom visuella medel. Anledningen till detta är att människor med autism har lättare att uppfatta visuella intryck än hörselintryck (Beckman et al. 1998). Ett exempel på detta tydliggjordes vid en av observationerna då en aktivitet initierades genom att en personal visade en bild av vad som skulle ske samtidigt som de sade namnet på aktiviteten. En av anledningarna till att man samtidigt säger namnet på aktiviteten kan vara att man vill få människan med autism att förstå att händelser och ord har ett samband (Wing 1998).

Vid observationerna och intervjuerna belystes även den verbala kommunikationen mellan personal och arbetstagare. Vid en observation när det var fika dags så skedde följande: När personalen ger instruktion om att det är fika säger hon *fika* och inget annat. Arbetstagarna kommer då in i köket och sätter sig vid bordet. Enligt Alin-Åkerman och Liljeroth (1998) och Wing (1998) är en sådan typ av kommunikation mycket bra när man talar med personer med autism då de ofta har svårt att förstå meningar som innehåller för många ord. Man bör alltså skala bort all oviktig information och säga precis vad man menar. Att denna typ av kommunikation är en medveten pedagogisk metod som personalen använder sig av åskådliggörs av en del av en intervju där personalen menar att när de pratar med en del personer med autism så använder de sig av enstaka ord för det gäller att få fram det man menar på ett så tydligt sätt som möjligt.

Hos personer med autism är det något i den process som omvandlar sinnesintryck till föreställningar som är stört. Denna process sker i vanliga fall helt automatiskt. Konsekvenserna av denna störning blir att människorna med autism får problem med att få sammanhängande bilder av olika situationer och av följaktligen också av själva livet. Synen på omvärlden består istället av fragment. Det är därför viktigt att man hittar andra metoder för att visa vad en aktivitet är, som till exempel att visa en bild på när personen ifråga utför aktiviteten. På detta sätt kan personen koppla sin egen medverkan till en situation och se vad det är för aktivitet (Åkerman & Liljeroth, 1998). Ett exempel på detta var att en arbetstagare hade ett schema med bilder på sig själv när han/hon utförde de aktiviteter som var schemalagda.

5.3 Fantasi

5.3.1 Tidsuppfattning

En central tanke vid de specialpedagogiska metoderna vid arbetet med människor med autism är att göra det abstrakta konkret. Vad anbelangar tid och tidsuppfattning så är detta något som är abstrakt och människor med autism kan oftast inte förstå saker som är abstrakta. Man måste alltså konkretisera tiden (Wing, 1998). Detta görs på en rad olika sätt i den observerade dagliga verksamheten. Till exempel genom att tända och släcka ett ljus eller genom att spela musik som stängs av när tiden är slut.

STRUKTUR AV KORTA TIDSPERIODER

En konkretisering av tiden identifierades vid en observation av en morgonsamling då den inleddes med att en av arbetstagarna tände ett ljus och avslutades med att samma arbetstagare släckte ljuset. Lundkvist (2000) menar att en del i att göra tiden konkret kan vara att markera när en aktivitet börjar och slutar. Det finns olika metoder för detta. Vidare menar Lundkvist (2000) att vad som är viktigt är att man tar hänsyn till vad personen kan förstå då man inför markeringar av tiden. Man skulle kunna säga att tändning och släckning är en avgränsning av tid som många kan förstå. En lite mer avancerad avgränsning av tiden observerades hos en arbetstagare som hade en klocka som var förinställd att ringa vid vissa tillfällen och som personen själv styrde med in- och uttagande av en diskett vid en signal. Att denna typ av arbetsschema fungerar framkom vid en intervju då personalen berättade att utan denna klocka går arbetstagaren hela tiden och frågar när saker skall hända, men när personen har klockan vet den att när den ringer är det dags.

STRUKTUR AV LÅNGA TIDSPERIODER

Struktur av tiden kan även förekomma i form av olika typer av scheman. Ett schema över dagen gör att personen vet vad som kommer att hända och när dagen är slut. Vad som är viktigt är att personen ifråga förstår vad som kommer att hända (Gillberg, 1999). Att personalen anpassar schemat till arbetstagarens egna förutsättningar identifierades vid en rad observationstillfällen. Vid ett observationstillfälle gick personalen igenom dagens schema med en arbetstagare som var blind. När personalen gick igenom arbetstagarens dagsschema använde de sig av föremål som symboliserar de olika aktiviteterna. Detta kan t ex vara en sko som symboliserar att personen skall ut och gå, en sked som symboliserar att personen skall äta etc. Något som emellertid kan synas vara märkligt är att personalen plockar bort lådan efter det att de har låtit arbetstagaren känna och lukta på de olika symbolerna. Om nu personer med autism oftast inte förstå saker som är abstrakta, vilket tid är (Wing, 1998) hur skall denna blinda arbetstagare kunna komma ihåg och förstå vad som skall hända efter lunch när personen fick hålla en sko efter en sked då man gick igenom personens schema tre timmar och två aktiviteter tidigare?

5.3.2 Rumsuppfattning

Struktur av rummet är en viktig del i att göra omvärlden begriplig för människor med autism. Det är viktigt att man utför en viss typ av aktiviteter i ett rum eller del av ett rum och en annan typ av aktivitet i ett annat rum eller en annan del av rummet. Personen med autism skall kunna associera ett visst rum med en viss typ av aktivitet (Beckman et al., 1998). Exempel på detta var vid ett observationstillfälle då det observerades att samtliga grupprum var avdelade med skärmväggar eller bokhyllor så att de personer som behövde en egen arbetsplats fick en utmärkt arbetsplats som var deras egen.

Man kan också särskilja olika platser genom att sätta upp olika bilder på just de aktiviteter som en plats är ämnad för. Till exempel kan man fotografera en person när den arbetar vid sin arbetsplats och sätta upp den vid arbetsplatsen. På detta sätt definierar man vems arbetsplats det är samt vad man gör på denna plats (Lundkvist, 2000). Detta fanns det exempel på i den dagliga verksamheten då det utanför varje rum fanns en bild på vad för aktivitet som utfördes i rummet, t ex fanns det en bild utanför köket som visar att man lagar mat där.

Som tidigare nämnts har varje grupp ett grupprum där de har sina samlingar och arbetar, inget annat. Det finns emellertid andra rum där arbetstagarna har avslappning och sinnesträning. Anledningen till att man har olika rum för olika aktiviteter kan vara att personen med autism skall kunna associera ett visst rum med en viss typ av aktivitet (Beckman et al., 1998).

Det är dock inte bara rum som man vill skall ge en signal till personen om vad som gäller, utan det är också föremål och möbler (Gillberg & Peeters, 2002). Att en person med autism känner igen rummet som den är i och vet vad som förväntas av den där skapar en känsla av trygghet (Alin-Åkerman & Liljeroth, 1998). Vid en intervju framkommer just detta då en personal säger att då hon säger vita rummet och visar en bild på vita rummet så går arbetstagarna till vita rummet och sätter eller lägger sig på de platser som de brukar ha. Arbetstagarna börjar slappna av direkt eftersom det är vad som man gör i vita rummet.

5.4 Personalens roll

När man diskuterar olika specialpedagogiska lösningar på problem kan man lätt tro att personen med autism gör arbetet självständigt bara den får ett schema som förklarar hur den skall utföra uppgiften. Detta är dock mycket sällan fallet. Beckman et al. (1998) menar att när normalbegåvade personer kan en sak så går de vidare, men så är inte fallet med personer med autism. De stannar kvar vid det de kan och det som känns tryggt. Personalen är därför en stor hjälp när det gäller att få personen med autism att gå ett steg framåt i utvecklingen. Vid observationerna och intervjuerna tydliggjordes att personalen deltar i en stor del av aktiviteterna. Personalen hjälpte vid många tillfällen till att introducera en uppgift eller visade hur man skulle genomföra en uppgift. Ibland kunde man emellertid se att personalen hjälpte en arbetstagare på grund av något som kan tolkas som att tålmodet inte räckte till att vänta på att arbetstagaren skulle göra uppgiften. Ibland satt personalen och tittade på arbetstagaren när den arbetade istället för att låta han/hon vara ensam. Detta kan tolkas som det som Alin-Åkerman och Liljeroth (1998) belyser då de menar att personalen kan lätt känna sig överflödig när

personen med autism kan arbeta självständigt. De menar att det därmed är lätt att personalen låter personen med autism vara mer beroende av personalen än den egentligen skulle behöva vara.

5.5 Slutsats

Denna studie påvisar att man i den aktuella dagliga verksamheten använder sig av specialpedagogiska metoder för att underlätta de problem som människor med autism har i samtliga delar av symptomtriaden.

Dessutom visar studien att de specialpedagogiska metoderna i vissa sammanhang brister. Detta gör det bland annat då personalen genomför aktiviteter som går ut på social interaktion. Detta det faktum, att människor med autism har stora svårigheter med social interaktion, till trots. Vidare fann jag inget exempel på att personalen försökte reducera ett beteende som hindrar personen från att ta in kunskap.

Därtill visar studien att personalen har en oerhört stor roll i arbetet med människor med autism. Det är exempelvis de som lägger upp hur arbetet med aktiviteterna skall gå till väga, vad för aktiviteter som skall utföras och vilka personer som skall göra vad.

5.6 Metoddiskussion

5.6.1 Urval

Det skulle ha varit intressant att utföra observationer i en annan daglig verksamhet och jämföra med denna studie. Det hade dessutom varit intressant att ha ett större sampel av arbetstagare så att man kan få en större generaliserbarhet i resultaten.

5.6.2 Observationer

När jag har utfört mina undersökningar har jag främst använt mig utav observationer och som ett komplement till observationerna har jag använt mig av intervjuer. När jag efteråt reflekterar över mitt metodval inser jag hur svårt det verkligen är att göra bra observationer. Det är otroligt svårt att få allt man ser nertecknat. Dessutom är det många aspekter som man alltid missar utav den situation som man observerar som man missar. Detta till trots anser jag att observationer är den bästa metod att använda sig av när man undersöker människor med bristande språkkunskaper och som dessutom har funktionshinder som autism och begåvningshandikapp som hindrar personerna från att uttrycka sig.

I efterhand kan jag känna att observationerna skulle ha blivit noggrannare och mer allomfattande om jag hade videofilmade vid observationstillfällena. Jag kände emellertid att videofilmning skulle kunna ha försvårat bibehållandet av personernas sekretess som är väldigt viktig inom daglig verksamhet.

5.6.3 Intervjuer

Jag borde ha haft en tydligare intervjumall så att man skulle kunna ha jämfört de olika intervju svaren. Det var emellertid bra att ställa frågor om det som man undrade medan det skedde, men jag tror att jag kan ha missat en del information genom att inte strukturera upp intervjuerna.

Det hade dessutom varit intressant att använda en bandspelare och spela in intervjuerna så att man skulle kunna återge exakt vad som kom fram i intervjuerna.

5.7 Avslutande reflektioner

Då jag reflekterar över resultaten från rådande undersökning menar jag att det är främst en gemensam faktor som står ut lite tydligare än de andra, att man försöker göra det abstrakta konkret för arbetstagarna. Jag tycker dock att man borde kunna göra detta i större utsträckning än vad man gör på detta dagcenter. En utav de främsta orsakerna till att man brister i detta hänseende tror jag kan vara att det är ofta väldigt dyrt med hjälpmedel till personer med funktionshinder och pengar är inte något som man har gott om i de flesta kommuner. Det finns dock många billiga sätt att exempelvis synliggöra tiden på, det gäller bara att veta hur man skall göra det.

Detta leder oss vidare till det som jag tror är en viktig del i att kunna utveckla de specialpedagogiska modellerna, nämligen att personalen får en adekvat utbildning. För en person som inte har speciellt mycket studievana kan det vara väldigt svårt att ta till sig information rörande vilka mekanismer i hjärnan som orsakar vad i handikappet eller avancerade specialpedagogiska metoder. Detta anser jag bara vara ett slöseri både med personalens tid och med de resurser som man har till fortbildning inom verksamheten. Istället menar jag att man borde kunna ha någon slags kontinuerlig studiecirkel på arbetsplatsen där man tillsammans diskuterar autism och vad man kan göra, utifrån de resurser man har. En viktig faktor i utvecklandet av specialpedagogiska metoder anser jag vara att personalen verkligen förstår varför man bör använda en viss metod. Anledningen till detta är att man skall kunna gå vidare i utvecklingen när personen med autism behärskar ett visst moment, men också för att personalen skall kunna modifiera metoden om den inte riktigt fungerar på ett önskvärt sätt. Jag anser att när personalen har kunskap om autism så bör de vara delaktiga i att utforma de specialpedagogiska metoder som man skall arbeta med. Anledningen till att jag anser detta är att personalen är de som känner till de färdigheter och svårigheter som personerna med autism har på arbetsplatsen, men också så att det blir en metod som personalen orkar hålla fast vid och inte bryter efter ett tag.

5.8 Fortsatt forskning

Några frågor som jag verkligen skulle tycka vara intressant att veta mer om är just hur man på ett adekvat sätt kan utbilda personal på arbetsplatser som i den rådande undersökningen. Det skulle även vara mycket intressant att själv undersöka hur människor med autism uppfattar sin omvärld genom att be personer med tal förklara vad de upplever. Dessutom skulle det vara mycket intressant att undersöka vilka brister de

specialpedagogiska metoderna i daglig verksamhet har och hur man skulle kunna förbättra dem.

Referenser

Alin-Åkerman, B. & Liljeroth I. (1998). *Autism: möjligheter och hinder i ett undervisningsperspektiv*. Umeå : SIH läromedel.

Andersen, V. & Gamdrup, P. (1994). *Forskningsmetoder*. I Andersen, H. (red.) (1994). *Vetenskap och metodlära*. Lund: Studentlitteratur.

Axelsson, B (1997). *Science centers med elevers och lärares ögon. En observations- och intervjustudie kring kunskaper, attityder och undervisning*. Uppsala universitet.

Beckman, V., Kärnevik-Måbrink, M. & Schaumann, H. (1998). *Gång på gång-pedagogik vid autism och autismliknande tillstånd*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2001). *Social research methods*. Oxford; Oxford university press.

Cohen, S. (2000). *Autism. Vad vi vet, vad vi inte vet och vad vi kan göra för att hjälpa barn med autism*. Stockholm: Cura Bokförlag.

DeWalt, K. & DeWalt, B. R.(2002). *Participant observation USA*: Walnut Creek: AltaMira Press

Frith, U. (1994). *Autism. Gåtans förklaring*. Stockholm: Liber

Gillberg, C. (1999). *Autism och autismliknande tillstånd hos barn, ungdomar och vuxna*. Stockholm: Natur och kultur.

Gillberg, C. & Peeters, T. (2002). *Autism. Medicinska och pedagogiska aspekter*. Stockholm: Cura AB.

Heinmann, M. & Tjus, T. (1997). *Datorer och barn med autism*. Stockholm: Natur och kultur.

Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, S. (1994). Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier. I Starrin, B. & Svensson, P-G (red.). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Lundkvist, M. (2000). *Struktur A och O : en liten sammanfattning om att undervisa och arbeta tillsammans med barn, ungdomar och vuxna inom autismspektrum*. Källby: Semej

Maltén, A. (1997.). *Pedagogisk frågeställningar*. Lund: studentlitteratur.

Starrin, B. (1994). Om distinktionen kvalitativ - kvantitativ i social forskning. I Starrin, B. & Svensson, P-G (red.). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Taylor, S. & Bogdan, R. (1984). *Introduction to qualitative research methods USA*: John Wiley & Sons Inc.

Tranquist, H. & Falkmer, M. (1999). Ett pedagogiskt arbetssätt anpassat till personer med autism. *Ögonblick*, nr 4, s. 6-7.

Wing, L. (1998). *Autismspektrum. Handbok för föräldrar och professionella*. Stockholm: Cura AB.

Bilaga 1

Observationsguide

Allmänt att titta efter under observationen:

Är det andra personer närvarande vid observationstillfället?

Hur är stämningen i lokalen?

Håller arbetstagaren på med något störande ljud eller några störande rörelser under observationstillfället.

Håller personalen på med något störande ljud eller några störande rörelser under observationstillfället.

Hur ser rummet ut i vilket observationen utförs?

Vid vilken tidpunkt utförs observationen?

Tappar arbetstagaren fokus någon gång under observationstillfället? Varför?

Verkar min närvaro påverka arbetstagaren?

Att titta efter vid introduktionen av aktiviteten:

Hur introduceras aktiviteten för arbetstagaren?

Vilka specialpedagogiska metoder används för att introducera aktiviteten?

Hur reagerar arbetstagaren på introduktionen av aktiviteten?

Att titta efter under aktivitetens gång:

Vilken uppgift utförs?

Vilka specialpedagogiska metoder används vid utförandet av aktiviteten?

Behöver personalen hjälpa till?

Hur reagerar arbetstagaren vid utförandet av aktiviteten?

Att titta efter vid avslutningen av aktiviteten:

På vilket sätt avslutas aktiviteten?

Vilka specialpedagogiska metoder används vid avslutningen av aktiviteten?

Hur reagerar arbetstagaren vid avslutningen av aktiviteten?